

TÜRKÇE DERS VE ÖĞRENCİ ÇALIŞMA KİTAPLARININ DEYİM VARLIĞI VE ÖĞRETİMİ AÇISINDAN İNCELENMESİ*

**(Examining the Turkish Coursebooks and Students' Workbooks in Terms of the
Presence and Teaching of Idioms)**

Tuncay TÜRK BEN¹

Makale Geçmiş

ÖZ

Article History

Alındı/Received:
22/09/2019

*Düzeltilme alındı/
Received in revised form:*
14/12/2019

Kabul edildi/Accepted:
31/12/2019

İnsanın duygu ve düşüncelerini tam olarak ifade etmesi zengin bir söz varlığına sahip olmasıyla mümkündür. Bu açıdan çocukların / öğrencilerin küçük yaştan itibaren ana dilimizin zenginliklerini, anlatım gücünü yansıtan söz varlığı öğelerini içeren yayınlarla buluşturulması gerekmektedir. Eğitim öğretim hayatında da ders kitaplarına seçilecek metinlerin anadilimizin söz varlığını yansıtmaması önem taşımaktadır. Bu araştırmanın amacı, ilköğretim 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarını deyim varlığı, sıklığı ve öğretimi yönüyle incelemektir. Araştırma, nitel veri toplama yöntemlerinden doküman analizine dayalı olarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın evrenini Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu tarafından 2017–2018 yılında ilköğretim okulları 5, 6, 7 ve 8. sınıfları için ders kitabı olarak kabul edilen kitaplar, örneklemini ise Ankara ilinde okutulmakta olan ve “MEB ve EZDE” yayınevlerince hazırlanan Türkçe ders kitaplarında bulunan metinler oluşturmaktadır. Araştırmanın evreni yazılı belgelerle sınırlandırılmıştır. Okuma metinleri çalışmanın kapsamına alınırken dinleme ve serbest okuma metinleri kapsam dışı bırakılmıştır. Ders kitaplarında bulunan metinler deyim varlığı açısından incelenmiş; deyimlerin, metin türleri ve temalara göre sıklıkları belirlenmiştir. Bu çalışmada toplanan veriler, çalışmanın amacı doğrultusunda frekans hesaplamaları kullanılarak sınıflandırılmıştır. Ayrıca deyim öğretiminde kullanılan yöntem ve teknikler de ele alınmış ve incelenmiştir. Kitaplardan elde edilen bulgular tablolar ve şekillerle sunulmuş ve bulgular yorumlanmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgulardan hareketle Türkçe ders kitabı metinlerinin deyim varlığı açısından zengin olduğu söylenemez. Aynı şekilde deyim öğretiminde de fazla bir yöntem ve tekniğin kullanılmadığını görmekteyiz. Çalışmanın sonunda deyim öğretimi ile ilgili örnek etkinliklere yer verilmiştir. Ders kitaplarına metin seçiminde çocuğa görelilik ilkesinden hareketle söz varlığı açısından zengin metinlerin seçilmesi önemli görülmektedir. Deyim öğretiminde bağlam temelli etkinliklerin oluşturulması, aktif öğrenme, iş birlikli yöntem ve tekniklerinden yararlanılması, yaratıcı drama uygulamalarına yer verilmesi öğrenmeyi daha kalıcı ve zevkli hâle getirecektir.

Anahtar Kelimeler:

Türkçe eğitimi; Türkçe ders kitapları; söz varlığı; deyim varlığı; deyim öğretimi.

© 2020 BUAAD-BIJAR. Tüm hakları saklıdır.

* Bu makale “II. International Scientific and Vocational Studies Congress (BILMES 2018”de sunulmuş sözlü bildirinin genişletilmiş halidir.

¹Dr. Öğr. Üyesi, Aksaray Üniversitesi, tuncayturkben57@gmail.com

*Extended Abstract (English)

Summary

The ability of a person to establish sound relationships with other people and to establish successful communication depends on the ability to use the language effectively. The way to use the language effectively is to have a rich vocabulary. Idioms are one of the important vocabulary elements used in both oral and written expression in daily life. Idioms are very important in terms of reflecting the culture, history and common language taste of a society. Turkish is a very rich language in terms of idioms. The multitude of idioms gives Turkish a distinct beauty and expression power. Idioms are so embedded in both our writing and speaking that we cannot express our feelings and thoughts in an effective and short way without them.

The idioms which show the expression power of Turkish and which are thought to be the cross-section of the culture of the society should be transferred to the students with appropriate methods and techniques in the teaching of the mother tongue. One aim of teaching Turkish is to enable the students to learn the words in our language with their meanings, correct spelling and pronunciation, and to enrich their vocabulary. In this study in which Turkish course and student workbooks are examined in terms of idiom existence and teaching, the findings will be discussed and discussed in the light of the literature.

It is possible for a person to express his/her feelings and thoughts in full by having a rich vocabulary. From this point of view, it is necessary for the children/students to meet publications containing and reflecting the vocabulary items, the wealth and the expression power of our mother tongue as of their youth. It is important that the texts to be selected for textbooks reflect the vocabulary of our mother tongue in education and training. The aim of this study is to examine primary school 5th, 6th, 7th and 8th Grade Turkish textbooks in terms of presence, frequency and teaching of idioms. The study was based on Document Analysis of the Qualitative Data Collection Methods. The universe of the study consisted of the books accepted as the coursebooks for the 5th, 6th, 7th and 8th grades of the primary schools in 2017-2018 by the Ministry of Education, Board of Education; and the sampling of the study consisted of the Turkish textbooks used in teaching in Ankara and prepared and published by the MEB and EZDE publishing houses. The universe of the study was limited to written documents. While reading texts were included in the scope of the study, the listening and free reading texts were excluded. The texts in the textbooks were examined in terms of the presence of idioms; and the frequencies of the idioms were determined according to the text types and themes. The data collected in this study were classified using frequency calculations in terms of the aims of the study. In addition, the methods and techniques used in the teaching of idioms were examined. The findings from the books were presented in tables and figures; and the findings were interpreted. Based on the findings obtained in the study, it may not be said that the texts of the Turkish textbooks are rich in terms of the existence of idioms. Similarly, we saw that there was not much use of methods and techniques in the teaching of idioms. At the end of the study, sample activities related to teaching idioms were included. It is considered important to select rich texts in terms of vocabulary based on the principle of "child relativeness" in the selection of textbooks. The creation of context-based activities in the teaching of idioms, active learning, making use of collaborative methods and techniques, and the inclusion of creative drama applications will make learning more permanent and enjoyable.

Following the study, the following suggestions can be presented to Turkish textbook authors and teachers. When selecting texts in Turkish textbooks, rich texts should be selected (considering the age and level of the child). In the teaching of idiom, attention should be paid to the use of active learning (brainstorming, concept network, mental mapping, mutual teaching, educational games, etc.) and cooperative methods and techniques and to increase the number. Context-based activity studies should be given importance in idiom teaching. In the teaching of words and words of unknown meaning, the student should not be directed directly to the dictionary; If the meaning cannot be made with the support of the teacher, the dictionary should be used. Students enjoy playing games. In idiom teaching, idiom teaching can be realized with animations and creative drama studies. Visual materials such as caricatures can be used in the teaching of idioms. Activities can also be prepared based on the stories of idioms. In the listening texts, the student can complete the sentences left unfinished from the student with appropriate idioms. Students' expression skills can be improved by using the expressions in their oral and written expressions.

Keywords: Turkish education; Turkish course boks; presence of vocabulary; presence of idioms; teaching idioms.

GİRİŞ

İnsan, duygularını düşüncelerini ve isteklerini ancak bildiği sözcüklerle ifade eder. Diğer insanlarla sağlam ilişkiler kurmak, başarılı bir iletişim sağlayabilmek zengin bir söz varlığına sahip olmakla mümkün olmaktadır. Söz varlığı (bir dildeki sözlerin bütünü) terimi; Fransızca *vocabulaire*, İngilizcede *vocabulary*, Almancada *Wortschatz* ve *Wortbestand* terimleriyle anlatılmaktadır. Bu kavram Türkçede ise *kelime (sözcük) hazinesi, sözcük dağarcığı, sözcük gömüsü* gibi terimlerle karşılanmaktadır.

Aksan, anadilimizin gücünü ve değerini ortaya koyduğu çalışmasında söz varlığının içeriğini ve önemini şöyle açıklamaktadır: “*Filoloji ve dilbilim çalışmalarında, bir dilin sözcükleri, terimleri, yabancı dilden gelme öğeleri, atasözleri, deyimleri, insanlar arasındaki ilişkilerde kullanılması gelenek olmuş kalıp sözleri ve kalıplaşmış birtakım özdeyişler, bir bütün olarak sözvarlığı adı altında ele alınır. Bu terimle anılan varlık, aynı zamanda, o dili konuşan ulusun maddi ve manevi kültürünü, dünya görüşünü, yaşam koşullarını ve deneyimlerini de yansıtır*” (Aksan 2006b: 13). Yusuf Çotuksöken ise, söz varlığı terimini üstanlambirim olarak ifade etmektedir. Bunun altanlambirimlerini de şöyle sıralıyor: *a) sözcük dağarcığı, b) terim dağarcığı, c) kalıp kullanım (kalıp sözler) dağarcığı, ç) deyim dağarcığı, d) atasözü dağarcığı, e) özel deyişler dağarcığı (telmipler, dualar, beddualar gibi)...* (Çotuksöken 1989: 11).

Bir dildeki deyimler de söz varlığı öğeleri içerisinde yer almaktadır. Aksan, deyim (locution, expression; locution, phrase, term, idiom; Resensart ve Ausdruck), “*belli bir kavramı, belli bir duygu ya da durumu dile getirmek için birden çok sözcüğün bir arada, seyrek olarak da tek bir sözcüğün yan anlamında kullanılmasıyla oluşan sözdür*” (Aksan 2009c: 35) şeklinde tanımlar. Vardar’a göre deyim, “*bir tür sözlüksel birim oluşturan anlambirim toplaması; genellikle öz anlamından az çok ayrı bir anlam içeren kalıplaşmış sözdür*” (Vardar 2002: 71). Yusuf Çotuksöken deyim için, “*en az iki sözcükten kurulan, konuşmada ve yazıda anlatım gücünü artıran, anlam yönünden yer yer mantık dışına taşan bölümleri olabilen, yapısındaki kimi sözcükleri anlam değişmesine uğrayan, kalıplaşmış söz öbeklerine verilen addır*” (1992: 5) açıklamasını yapmıştır. Metin Yurtbaşı (1996) da deyim tanımlarken “*genellikle de birden çok sözcüklü*” ifadesini kullanıyor. Bolulu ise, deyim “*anlatım gücünü artırmak, anlatımı renkli, canlı kılmak için birden çok sözcükle kurulmuş, kiminde de mantık dışı, mecazlı ve kalıplaşmış anlatım birimleri*” (Bolulu 1998: 17) olarak tanımlamıştır. Aksoy ve Zeynep Korkmaz ise, deyimlerin çoğunun düz anlamlarından farklı bir yan anlamları olduğunu ve bütün bir tümce ya da kalıplaşmış sözcük öbeklerinden oluştuklarını vurgulamaktadırlar. Ortak dildeki ve Anadolu ağızlarındaki deyim ve atasözlerini toplayan ve açıklayan çalışmasında

Ömer Asım Aksoy, bunların niteliklerine, birbirlerinden ayrılan yönlerine ve sınıflandırılmalarına yer vermiştir (Aksoy 1988a:52; Korkmaz 1992: 43).

Vecihe Hatiboğlu deyimleri biçim yönünden değerlendirirken, *yargılı olan deyimler, yargılı olmayan deyimler* ifadesini kullanır (1982: 197). Doğan Aksan ise *Türkçenin Sözvarlığı* (2006a: 174–178) adlı eserinde deyimlerin niteliklerini sözdizimi ve anlambilim açısından sınıflandırmıştır. Boratav ise, deyimleri günlük konuşma dilinde kullanılmakta olan hazır söz kalıpları durumundaki beylik deyimler ve atasözü değerindeki deyimler olmak üzere ikiye ayırmıştır. Burada “karnı burnunda” deyimini beylik deyim sayarken; “iki ayağını bir pabuca sokmak”, “tut kelin perçeminden”, “dut yemiş bülbüle dönmek” deyimlerini atasözü değerindeki deyimlere örnek olarak vermektedir (Boratav, 1969: 132–133).

Deyimler, o dili konuşan toplumun geçmişini, yaşam biçimini, geleneklerini belirten ipuçlarıdır. *“Bir dilin sözvarlığının en önemli öğeleri arasında yer alan deyimler o dili konuşan toplumun maddi ve manevi kültürünü, algılama, anlatım ve inceleme gücünü, nükte eğilimini bütünüyle ortaya koyan sözlerdir. Dilbilim çalışmalarında doğrudan doğruya deyimleri inceleyen ve çeşitli dillerin deyim varlığını bir araya getirerek özelliklerini belirleyen, Fransızcada phraséologie ya da idiomatique adı verilen bir alan bulunmaktadır.”* (Aksan 2006c: 96). Deyimler, bir toplumun kültürünü, tarihini, ortak dil zevkini yansıtmaları bakımından son derece önemlidir. Türkçe, deyimler yönünden oldukça zengin bir dildir. Deyimlerin çokluğu, Türkçeye ayrı bir güzellik ve anlatım gücü kazandırmaktadır. Deyimler, gerek yazı dilimize gerekse konuşma dilimize öylesine yerleşmişlerdir ki, onlar olmadan duygu ve düşüncelerimizi etkili ve kısa yoldan anlatmamız mümkün değildir (Türkben, 2012: 19).

Türkçenin anlatım gücünü gösteren, toplumun kültürünün yansıtıldığı kesit olarak düşünülen deyimlerin ana dili öğretiminde de uygun yöntem ve tekniklerle öğrencilere aktarılması gerekmektedir. Türkçe öğretiminin bir amacı da, öğrencilerin dilimizdeki sözcükleri anlamlarıyla, doğru yazılış ve söylenişleriyle öğrenmelerini sağlamak, onların sözcük dağarcıklarını zenginleştirmektir (Kavcar, Oğuzkan ve Sever, 2005: 6). Karatay’a (2007:151) göre de kelime hazinesinin geliştirilmesi ile anlama ve anlatma temel dil becerilerinin geliştirilmesi arasında yakın bir ilişki söz konusudur. Bireylerin dil becerilerini etkin olarak kullanımının zengin bir kelime hazinesine bağlı olduğu bilinmektedir.

Çocuklar, ana dilindeki kelimeleri okul öncesinde aile ve çevresinden edindikten sonra okula gittiğinde öğrenim sırasında dinleme, okuma, araştırma, anlatma (sözlü ve yazılı), beğeni ve ilgi alanları (spor, müzik vs.) etkinlikleriyle kavram gelişimini hızlandırır, kelime dağarcığını geliştirir (Arı, 2013: 341). Türkçe Dersi Öğretim Programında belirtilen “bilgiyi

üreten, hayatta işlevsel olarak kullanabilen, problem çözebilen, eleştirel düşünen, girişimci, kararlı, iletişim becerilerine sahip, empati yapabilen, topluma ve kültüre katkı sağlayan vb.” (MEB, 2018) nitelikteki bireylerin yetişmesi üst düzey düşünme becerilerini kazanmasına bağlıdır. Tüm bu becerilerin alt yapısına baktığımız zaman ise zengin bir söz dağarcığının yattığını görmekteyiz. Zengin söz varlığına sahip olmanın en önemli yollarından biri de çocuğu, çocuğun anlam ve evrenine uygun nitelikli çocuk edebiyatı ürünleriyle buluşturmaktan geçmektedir. Türkçe ders kitaplarına metin seçimi yapılırken de bu hassasiyetin göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

Yenilenen Türkçe Öğretim Programı incelendiğinde birinci sınıftan sekizinci sınıfa kadar kazanımların yapısı ve hiyerarşisi, öğrencilerin temel dil becerilerinin yanı sıra üst düzey bilişsel becerilerini geliştirmelerine katkı sağlayacak şekilde düzenlendiği görülmektedir. Sözcük öğretimi ile ilgili kazanımlara bakıldığında bağlamın önemine vurgu yapıldığı görülmektedir. Deyimler ile ilgili kazanımlara bakıldığında “Deyim ve atasözlerinin metne katkısını belirler. Bağlamdan yararlanarak bilmediği kelime ve kelime gruplarının anlamını tahmin eder. Yazılarını zenginleştirmek için atasözleri, deyimler ve özdeyişler kullanır.” (MEB, 2018) gibi kazanımların yer aldığı görülmektedir. Programda, belirtilen kazanımları hangi yöntem ve tekniklerle kazandırılacağı ile ilgili belirgin bir ifade bulunmamaktadır. “Bağlamdan hareketle bilmediği kelime ve kelime gruplarının anlamını tahmin eder.” kazanımının bir alt maddesinde ise “Öğrencilerin tahmin ettikleri kelime ve kelime gruplarını öğrenmek için sözlük, atasözleri ve deyimler sözlüğü vb. araçları kullanmalarını sağlar.” ifadesi yer almaktadır (MEB, 2018).

Göçer’e (2015: 50; 2017:288-292) göre Türkçe derslerinde gerçekleştirilen metin işleme ve çözümleme etkinlikleri sırasında sözcük dağarcığının geliştirilmesi, öğrencilerin aktif sözcük varlığını zenginleştirecek çalışmalara önem verilmesi gerekir. Sözcük öğretimi etkinlikleriyle öğrenilen yeni sözcüklerin aktif sözcük dağarcığına transferi için öğrencilere okumayı, sözlü iletişimi ve yazılı anlatımı gerektiren tamamlayıcı görevlerin verilmesi, bütüncü çalışmaların yapılması ihmal edilmektedir. Sözcük ve sözcük öbeklerinin öğretimi ana dili öğretiminin en önemli çalışmalarından biridir. Çünkü okuma, yazma, konuşma ve dinleme olarak belirtilen dört dilsel becerinin kazandırılması ile sözcük dağarcığı arasında sıkı bir ilişki vardır. Bu amaçla okullarda söz varlığını geliştirmeye yönelik etkinliklerin amaçlı ve bilinçli olarak gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Türkçe ders ve öğrenci çalışma kitaplarının deyim varlığı ve öğretimi açısından incelendiği bu çalışmada, elde edilen bulgular, alanyazında yapılan çalışmalar doğrultusunda ele alınıp tartışılacaktır.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, Türkçe ders ve öğrenci çalışma kitaplarını deyim varlığı ve öğretimi açısından incelemektir. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Türkçe ders kitabı metinleri deyim varlıkları yönüyle ne kadar deyim içermektedir?
2. Türkçe ders kitapları deyim varlığının metin türlerine göre dağılımı nedir?
3. Türkçe ders kitapları deyim varlığının temalara göre dağılımı nedir?
4. Çalışma kitaplarında deyim öğretimine yönelik hangi yöntem ve teknikler kullanılmıştır?

YÖNTEM

Araştırma, nitel veri toplama yöntemlerinden doküman analizine dayalı olarak gerçekleştirilmiştir. Yıldırım ve Şimşek'e (2013) göre doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar. Doküman incelemesi dokümanlara ulaşma, orijinalliğini kontrol etme, dokümanları anlama, veriyi analiz etme, veriyi kullanma olmak üzere beş aşamada yapılabilir. Bu yöntem, tek başına bir veri toplama yöntemi olabileceği gibi diğer veri toplama yöntemleri ile birlikte de kullanılabilir.

Literatür taraması ile araştırmanın kuramsal çerçevesi ortaya konmuştur. Daha sonra Türkçe ders kitaplarındaki okuma metinleri belirlenmiş ve metinlerdeki deyimler tespit edilmiştir. Bu deyimler, kitabın bulunduğu sınıf seviyesi göz önünde bulundurularak tablolar halinde düzenlemiştir. Daha sonra bu deyimlerin öğrencilere hangi yöntem ve tekniklerle öğretildiğini incelemek için çalışma kitapları taranmış etkinlikler tespit edilmiştir. Tespit edilen yöntem ve teknikler kendi içlerinde sınıflandırılmış ve belirlenen başlıklar etrafında incelenmişlerdir. Literatürde, ifade edilen yöntem ve tekniklerle ilgili olumlu veya olumsuz düşünceler ifade edilmiştir. Daha sonra sonuç bölümünde tespit edilen deyimler ve kullanılan yöntem ve teknikler özetlenmiş. Deyim öğretimi ile ilgili etkinlik örneklerine yer verilmiştir.

Evren ve Örneklem

Bu betimsel çalışma ilköğretim 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarını deyim varlığı ve öğretimi yönüyle incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırmanın evrenini Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu tarafından 2017–2018 yılında ilköğretim okulları 5, 6, 7 ve 8. sınıfları için ders kitabı olarak kabul edilen Ankara ilinde okutulmakta olan ve “MEB ve EZDE” yayınevlerince hazırlanan Türkçe ders kitaplarında bulunan metinler oluşturmaktadır. Araştırmanın evreni yazılı belgelerle sınırlandırılmıştır. Dinleme metinleri ve serbest okuma metinleri kapsam dışı bırakılmıştır.

Veri Toplama

Araştırmada veri toplama aracı olarak doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada veri toplama aracı olarak “MEB, EZDE” yayınevlerince hazırlanan Türkçe ders kitapları kullanılmıştır. Kapsam alanına giren metinler deyim varlığı açısından incelemiş, tespit edilen deyimler Ömer Asım Aksoy ve Ali Püsküllüoğlu'nun Deyimler Sözlüğü ile karşılaştırılmıştır. Ayrıca çalışma kitaplarında deyim öğretimi ile ilgili etkinlikler tespit edilmiştir.

Veri Analizi

Bu betimsel çalışmada toplanan veriler çalışmanın amacı doğrultusunda frekans hesaplamaları kullanılarak sınıflandırılmış. Kitaplardan elde edilen bulgular tablolar ve şekillerle sunulmuş ve bulgular yorumlanmıştır.

BULGULAR

Bu bölümde ortaokul Türkçe ders kitapları metinlerinde tespit edilen deyimler tablolar halinde gösterilmiştir. Ayrıca çalışma kitabında deyimlerin öğretimi ile ilgili etkinlikler de incelenmiştir.

1. Deyim Varlığı Açısından Ders Kitaplarında Elde Edilen Bulgular

1.1. Beşinci Sınıf Türkçe Ders Kitabı Metinlerinde Tespit Edilen Deyimler

Tablo 1. 5. Sınıf Türkçe ders kitabı metinlerindeki deyimler

Metin	Deyimler	Farklı Deyim Sayısı (f)	Toplam Deyim Sayısı (f)
Oyuncak	Dört gözle beklemek, (bir iş) elinde olmak, fark edememek, feda olsun, gözden kaybolmak, katıla katıla gülmek, kıpkırmızı olmak, köşe kapmaca oynamak, selam durmak, tıpış tıpış yürümek,	10	10
Çocukluk	Para saymak, olan biten	2	2

Alis Harikalar Diyarında	Ağzını açmamak, aklına gelmek, arkasından koşmak (2), ayağa fırlamak (3), bana mısın dememek, başına (...) gelmek, boş oturmak, canı sıkılmak, diz çökmek, doğru dürüst, el ele, eninde sonunda, fark etmemek, göz gözü görmemek, göz atmak, gözden kaybolmak, hayal kırıklığına uğramak, hiç olmazsa, işe yaramak, karar vermek, kendi kendine (9), uykusu gelmek, kim bilir (2), mum gibi, uykusu gelmek, uzun uzadıya, selam vermek (2), uykuya dalmak	28	41
Bilmeyen Var mı?	Dile kolay, içinden geçirmek, hava atmak, göz açıp kapayıncaya kadar, ne de olsa, kim bilir, olacak iş değil (2), pes etmek, sular seller gibi, su gibi okumak, yenik düşmek, yol almak, yüzünden düşen yüz parça (2), zihni açılmak, zincir vurmak	15	17
Mustafa Kemal'in Kağnısı	—	—	—
15 Temmuz	Arkada bırakmak, ayağa kalkmak, elde etmek, elinden almak, maruz kalmak, mücadele etmek, ruhu şad olsun, sahip çıkmak, şahit olmak	9	9
Güvercin	Fark etmek (2), gözden kaybolmak, karşı çıkmak, kendi başına, kendi kendine, merak etmek, olup biten	7	8
Karagöz ile Hacivat	Başında paralansın (4), can vermek, eksik olma (2), güle güle(10), hoş geldiniz, kim bilir, merak etmek (2), öyle olsun (2), perdelerini açmak, safa geldiniz, selam vermek (2), yardım etmek (4), yorgunluğunu çıkarmak	13	32
Püf Noktası	Arada sırada, emek vermek, kendi başına, önüne geçmek, püf noktası (6)	5	10
Uzayda Bir Gün	Hoş geldiniz, gözden geçirmek, zarar vermek	3	3
Sarımsak Soslu Makarna	Ağzı sulanmak, dumanı üstünde, farkına varmak, harekete geçmek, imkân vermek	5	5
Bir Dâhiyle Konuşmak	Aday göstermek, çığır açmak, el üstünde tutulmak, gündeme gelmek, (bir işe) kendini vermek, keyfini çıkarmak, söz sahibi olmak, şansı yaver gitmek, tek başına, (bir işte) yer almak	10	10
Anadolu Sevgisi	—	—	—
Forsa	Esir düşmek, günün birinde, gözlerine inanmamak, dizlerinin bağı çözülmek, rüyalarına girmek	5	5
Tamburi Cemil Bey Enstrümanları Anlatıyor	—	—	—
Okuma kitaplarım	Dalıp gitmek, kendini alamamak	2	2
Kitabın Serüveni	Başından geçmek, kendini bir yerde bulmak	2	2
Karikatür	—	—	—

Anadolu'nun Cirit Oyunları	Araları açılmak, kan dökmek (3), yerini almak (2)	3	6
Sağlıklı Yaşıyorum	Tek başına, zarar vermek	2	2
Cazgır	Dile gelmek, hodri meydan, ömrüne bereket	3	3
Yüksek Evde Oturanın Türküsü	—	—	—
Reçete	Gözler önüne sermek, not etmek, yol göstermek	3	3
Kar Tanesinin Serüveni	Dile gelmek, doğru bulmak, kim bilir, merak sarmak, önüne katmak, tir tir titremek, ucu bucağı olmamak,	7	7
Toplam		134	177

Tablo 1'deki bulgulara bakıldığında Alis Harikalar Diyarında (41), Bilmeyen Var mı? (17), Karagöz ile Hacivat (32) gibi bazı metinlerin deyim varlığı açısından zengin; Çocukluk (2), Reçete (3), Sağlıklı Yaşıyorum (2) gibi bazı metinlerin ise oldukça az deyim içerdiği görülmüştür. Anadolu Sevgisi, Yüksek Evde Oturanın Türküsü, Mustafa Kemal'in Kağnısı, Karikatür, Tamburi Cemil Bey Enstrümanları Anlatıyor adlı metinlerde ise deyim varlığı tespit edilememiştir.

1.2. Altıncı Sınıf Türkçe Ders Kitabı Metinlerinde Tespit Edilen Deyimler

Tablo 2. 6. Sınıf Türkçe ders kitabı metinlerindeki deyimler

Metin	Deyimler	Farklı Deyim Sayısı (f)	Toplam Deyim Sayısı (f)
Affet Babacığım	Anlam ver(me)k, dünya başına yıkılmak(2), emek vermek, göze almamak, ısrar etmek, içi yanmak, rest çekmek, yola çıkmak, yola koyulmak, yolunu bulmak, yüreğine saplanmak, yüz tutmak	12	13
Dostlar Beni Hatırlasın	Adı kalmak, selam olsun, başa gelmek	3	3
Sevmenin Ölçüsü, Ölçüsüz Sevmektir	Dile gelmek, dile getirmek, ortaya çıkmak, rol oynamak (2)	4	5
Aslan, Tilki, Bir De Geyik	Ant içmek, başına (...) gelmek, boşa gitmek, canı çekmek, canı sıkılmak, dil dökmek, kendi ayağıyla gelmek, umudu kesmek, tüyleri diken diken olmak, yola düşmek, yolunu bulmak	11	11
Bal Gibi İsim Tamlaması	Cin gibi, bal gibi (7), dili dolaşmak, gülmekten katılmak, kendini tutamamak, kıkır kıkır gülmek, kıpkırmızı kesilmek (2), makaraları koyuvermek, meydan okumak	9	16
Mustafa Kemaller Tükenmez	—	—	—
Şehit Bacı	Adımını atmak, adım atmamak, göz gözü görmemek, kaskatı kesilmek, kendi kendine, mola vermek(2), şehadet getirmek, uyku bastırmak, ürperti vermek, yola koyulmak	10	11
Atatürk Öğretmenler Birliği Kurultayında	Yol açmak, rica etmek	2	2

Hasan Ali Yücel'in Türk Gençliğine Seslenişleri	Ayak basmak, canını vermek, dile getirmek, görev almak, göz önünde bulundurmak, karşı karşıya olmak, yer vermek	7	7
İnnisfree'deki Göl Adası	Gece gündüz dememek, ses vermek, tek başına	3	3
Güneş Nasıl Çalışır?	Açığa çıkmak, fenalık geçirmek, kâfi gelmek, kendini sokağa atmak, ortaya koymak, suyunu çekmek, yolunu bulmak, yol almak	8	8
Akdeniz'le Röportaj	Adı karışmak, bağına basmak, eksik olma, göğsü kabarmak, selam söylemek, yerinde duramamak, yıldızı barışmamak	7	7
Muhteşem Karıncalar	Elde etmek, işini bitirmek, pusuya yatmak, yola çıkmak, zarar vermek	5	5
Çayda Çıra	Aydınlığa boğmak, dizlerin bağı çözülmek, (bir şeye) doyum olmamak, düşünüp taşınmak, el çırpamak, hayran olmak, kötüye yormak, öne düşmek, peşine takmak, türkü yakmak, yolunu bulmak	11	11
Bizimki Türkçe Sevdası	Eli kalem tutmak, idare etmek, yol açmak (2), yolunu şaşırarak	4	5
Anadolu'da Renkler Üstüne	Dile gelmek, dilinden anlamak, ele avuca sığmamak (2), gönlü akmak, meydana getirmek, sararıp solmak, yerini almak	7	8
Evlıya Çelebi (1611-1682)	At koşturmak, derece almak, dışa vurmak, gözden geçirmek, söz etmek, yanıp tutuşmak, yola koyulmak	7	7
23 Nisan	—	—	—
Görevini Unutan Saat	Altüst etmek, fark etmek, halka olmak, işi yolunda gitmek(3), kalbini kırmak, kendini beğenmek, rahatsız etmek, özür dilemek, yola koyulmak(2), yüzünü ekşitmek, zarar görmek	11	14
Çiftçinin Nasihati	Haydan gelen huya gider	1	1
Emeğin Değeri	Alın teri dökmek (2), ele avuca sığmamak, emeği geçmek, eyleme dökmek, fark etmek, hayran olmak, iğneyle kuyu kazmak, mâl olmak, ortaya çıkmak(2), üne kavuşmak,	10	12
Sınıf Başkanı	El ovuşturmak, hoşuna gitmek, işbaşına gelmek, laf atmak	4	4
Fuat Engin'le Tüketici Sohbetleri	Baskı yapmak, esen kalmak, hakkını aramak, hoş geldiniz, hoş bulduk, ihtarname çekmek, laf lafi açar, kanayan yara olmak, (bir şeyin) üstüne gelmek	9	9
Bir Zamanlar Anadolu'da Filminin Oluşum Süreci	Gece gündüz, ortadan kaybolmak, sağ olsun, yoluna girmek	4	4
İlk Türk Piyanosu	(bir şey) gözüne ilişmek, ilgisini çekmek, meydana getirmek, rica etmek	4	4
Küçük Ressam	Çil yavrusu gibi dağılmak, elleri dert görmemek, el çabukluğuyla, yunmuş yıkanmış	4	4
Öyle Denmez	Safa geldin, güle güle(15), başında paralansın(5), eksik olma(4), şifayı bulmak(2)	5	27
Çılgın Dedemin Zaman Makinesi	Bereket versin, dehşet saçmak, dili tutulmak, icat etmek, kendini kaptırmak, küplere binmek, kalbi yerinden çıkmak, kıyamet kopmak, mahsur kalmak, sevinci kursağında kalmak, mal olmak, not etmek, keyfini kaçırmak, gözlerinin içi gülmek, uyku çekmek, yerini almak, yüreği ağzına gelmek, yol almak, zifiri karanlık	19	19

Mazhar Osman Uzman	El uzatmak, elbirliği etmek, işe yaramak, hayal kurmak, katkıda bulunmak, kendi derdine düşmek, kol kanat germek, ortaya çıkmak	8	8
İlim Öğren	—	—	—
İletişim Alanındaki İcatlar	Çene çalmak, icat etmek(3), iletişim kurmak(3), ortaya çıkmak(2), sohbet etmek, tatmin etmek	6	11
Oyuna Hadi	Adını koymak	1	1
Nerede Ve Nasıl Spor Yapmalıyız?	Ayak basmak, harekete geçmek, kendi kendine, ortaya koymak, sürüp gitmek, zarar görmek	6	6
Organlardan Mektup Var	Harekete geçmek, ifade etmek(2), işe koyulmak, kasıp kavurmak, kabul görmek, peşine düşmek, savaş açmak, yola çıkmak	8	9
Kenan Sofuoğlu	Elde etmek, yer almak, yola koyulmak	3	3
Atari Merakı	Aklını başından almak, akli almamak, ağzı bozuk, can atmak, hareket etmek, içi içine sığmamak, kendine gelmek, kendini alamamak, köşe bucak, kulak asmak, korktuğu başına gelmek, mutlu olmak, yer bulmak, zamanı geçirmek	14	14
Toplam		227	272

Tablo 2’deki bulgulara göre Atari Merakı (14), Bal Gibi İsim Tamlaması (16), İletişim Alanındaki İcatlar(10), Çılgın Dedemin Zaman Makinesi (19), Öyle Denmez (27) gibi metinler daha fazla deyim içerirken bazı metinlerde bu sayının düşük olduğu (İlk Türk Piyanosu, Çiftçinin Nasihati, Oyuna Hadi vb.), bazı metinlerde (İlim Öğren, 23 Nisan, Mustafa Kemaller Tükenmez) ise deyim varlığı tespit edilememiştir

1.3.Yedinci Sınıf Türkçe Ders Kitabı Metinlerinde Tespit Edilen Deyimler

Tablo 3. 7. Sınıf Türkçe ders kitabı metinlerindeki deyimler

Metinler	Deyimler	Farklı Deyim Sayısı (f)	Toplam Deyim Sayısı (f)
Mimar Sinan	Dikkat çekmek, kendini göstermek	2	2
Ben Bir Küçük Kilimim	Ağır basmak, alçak gönüllü(3), canına minnet, dert yanmak, dile gelmek, dumanı üstünde, dünya durdukça durasın, elleri dert görmesin, fıkır fıkır kaynamak, elde etmek(2), gözünü sevdiğim, haddini bilmek, işten bile değil, kıvama gelmek, kulak asmamak, nam salmak, ne idiği belirsiz, nöbet beklemek, sarıp sarmalamak, tel tel dökülmek, taş çatlasa	21	24
Türküler Dolusu	Aklı ermek, alnını karışlarım, ciğerine işlemek, iliğine işlemek, bıçak kemiğe dayanmak, sapına kadar, toz kondurmamak, tuzu biberi olmak, yumuş yıkanmış	9	9
Atatürk’ü Anlamak	Adım atmak, aklına gelmemek, aklından geçmek, fark etmek, göz dikmek, hayran olmak, kendini alamamak, muhakeme etmek, ortaya çıkmak(2), önem vermek, yer almak, yola çıkmak	12	13
Cumhuriyet’in Temeli	Aklından çıkarmamak, harekete geçmek, meydana getirmek, temin etmek	4	4
Atatürk ve Türk Tiyatrosu	Emeği geçmek, gönlünü hoş etmek, rol almak, şeref vermek	4	4
Kitap Sevgisi	Kuşku uyanmak	1	1
Kitaplar Arasında	Adım atmak, aklına gelmek, baş kaldırmak, ortadan kaybolmak, yüzüstü bırakmak, yüzünü ekşitmek	6	6
Okumak	Kendini alamamak, tek başına(2), tadını almak	4	4

Dört Ahbaplar	Ayak uydurmak, el ele vermek, el birliği, işe koyulmak, kara gün, sorguya çekmek, nişan almak, yol olmak (3)	8	10
Tasa Kuşu	Ağzını hayra aç, ağzı dili tutulmak, alın teri, avuç açmamak, başını kurtarmak(2), buldukça bunamak, (bir yerde) cinler cirit oynamak, dalına binmek, dil dökmek, dışından tırnağından arttırmak, dur durak, dünyayı zindan etmek(birine), elinden almak, evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, gününü gün etmek, gel zaman git zaman, gözü gönlü açılmak, gül gibi geçinmek, ismi var cismi yok, kalbine göre, kara kara düşünmek, kaşla göz arasında, kendini yiyip bitirmek, kısmeti açılmak, kulak ardı etmek, misli menendi yok, muradına ermek, olmayacak duaya âmin demek, tasa çekmek, kapısını çalmak, peydah olmak, şeytana uymak, tatlı dil, tüyüne dokunmamak, yerde kalmak, yerinde yeller esmek, yanıp kül olmak, yüreğine su serpmek, yüreğine ateş düşmek, yüreğine bir kuruntu düşmek	40	41
Samimi Olmak	Alt alta üst üste, dert yanmak, düşüp kalkmak (2), evirip çevirmek, gece gündüz, gönlüne girmek, göze çarpmak, hoş görmek, ileri gelmek (2), itimat telkin etmek, kapalı kutu, kötüye kullanmak, pazara çıkarmak, sarmaş dolaş olmak, senli benli olmak, temas etmek, tencere yuvarlanmış kapağını bulmuş(2), yolunu tutmak	17	20
Bundan Başka Dünya Yok	Elde etmek, içi sevinçle dolmak, iç karartmak, karşı koymak, kim bilir(2), yama tutmamak	7	7
Ağaç Diyor Ki	—	—	—
Son Kuşlar	Başını alıp gitmek, canavar kesilmek, ceza kesmek, gözleri parlamak, içi cız etmek, kanı donmak, kim bilir, peşine düşmek, pılıyı pırtıyı toplamak, salık vermek, yola çıkmak(3)	11	13
Kış Mevsimi	Ağırdan almak, donup kalmak, kulak kabartmak, lanet okumak, sözünde durmamak, tedbir almak	6	6
Kız Kalesi	Dikkat çekmek	1	1
Adana	Boyun bükmek, can vermek, karşımıza çıkmak, kendinden geçmek, yol vermek	5	5
Toplam		158	170

Tablo 3'teki bulgulara göre Tasa Kuşu (41), Son Kuşlar(13), Samimi Olmak(20), Ben Bir Küçük Kilimim(24) gibi bazı metinler deyim varlığı yönüyle Kız Kalesi (1), Kitap Sevgisi (1), Mimar Sinan (2), Adana (5), Cumhuriyet'in Temeli(4), Atatürk ve Türk Tiyatrosu (4) gibi metinlerden daha çok deyim içermektedir. Ağaç Diyor ki adlı metinde ise deyim bulgusuna rastlanılmamıştır.

1.4.Sekizinci Sınıf Türkçe Ders Kitabı Metinlerinde Tespit Edilen Deyimler

Tablo 4. 8. Sınıf Türkçe ders kitabı metinlerindeki deyimler

Metin	Deyimler	Farklı Deyim Sayısı(f)	Toplam Deyim Sayısı(f)
Kitaplarla Kurulan Dostluk	Dolup taşmak, kim bilir	2	2
Okuma Serüvenim Nasıl Başladı?	Ağzının suyu akmak, aklında kalmak, dönüm noktası, emekliye ayrılmak, gözü açılmak, haddi hesabı yok, o gün bu gündür	7	7
Sarı Traktör	Aklı başında, ileri gelmek, rahat etmek, sözün etmek	4	4

İşte Evrensellik Anlayışı	Onun	Can vermek, elden gitmek(2), idare etmek, kaleme almak	5	5
Onuncu Yıl Nutku		Güneş gibi doğmak	1	1
Atatürk ve Bilim		Açık seçik, dikkat çekmek, göz alıcı, idrak etmek, pay almak, parmak basmak, örnek almak, ayak uydurmak, ters düşmek, yer almak, yol göstermek(4)	11	14
Türküler Dolusu		Aklı ermek, alnını karışlamak, bıçak kemiğe dayanmak, ciğerine işlemek, dilimizin tuzu biberi, gözünün önünden gitmemek, iflah olmamak, toz kondurmamak, yunup yıkanmak	9	9
Evliya Çelebi		Dile getirmek, dili dolaşmak, günü gününe, yerine getirmek, yer almak	5	5
Orta Oyunu		Akla kararı seçmek, doyum olmamak, hiç değilse, selam vermek	4	4
Empati Yaşamak	ile	Adım atmak, cana can katmak, dünya üzerine gelmek, kendini bulmak, yerine koymak(6), yol açmak	11	11
Karanfiller Domates Suyu	ve	İdare etmek, gün ağarmak, karşı koymak, kendi kendine, metelik etmek, meydana çıkmak, para etmek, sere serpe	8	8
Martı		Acı vermek, alabora olmak, bir başına, bir deri bir kemik kalmak, ders vermek, donup kalmak, püf noktası, var gücüyle	8	8
Ergenekon Destanı		Acı gelmek, arkasına düşmek, baskına uğramak, baş eğmek, boyun eğmek, gafil avlamak, galip gelmek, hali kalmamak, karşı çıkmak, tan ağarmak, üzerine yürümek, yol aramak, yol olmak	13	13
Misafirliklerimiz		Canı çekmek, canı sıkılmak, can sıkıcı, çat kapı, farkında olmak, fark etmek, gönül almak, göz aşinalığı, hoşbeş etmek, hatırını saymak, kapısını çalmak, söz olmak, renk katmak, yol açmak, yola çıkmak, zamana uymak	16	16
İmece		Can atmak(2), gözüne uyku girmemek, hayal meyal, harman etmek (2), gülmekten kırılmak, iki büklüm, iş görmek, tadı damağında kalmak, sıcak çökmek, tek başına	10	11
Güney İlleri		Haz duymak, özene bezene	2	2
Bir Göl Nasıl Bingöl Oldu?		Başı dönmek, can bulmak, dizini dövmek, ele geçmek, gözleri parlamak, dili dışı kilitlenmek, kendine gelememek, niyet tutmak, taban tepmek	9	9
Zamanı Kazanmak Veya Kaybetmek		Fark etmek(2), boşu boşuna, farkına varmak, iş işten geçmek	5	5
Toplam			130	134

Tablo 4'teki verilere göre Misafirliklerimiz (16), İmece (11), Empati ile Yaşamak (11) Atatürk ve Bilim (14) adlı metinler Güney İlleri (2), Onuncu Yıl Nutku(1), Kitaplarla Kurulan Dostluk (2) gibi metinlere göre nispeten daha fazla deyim içermektedirler.

2. Metin Türlerine Göre Deyim Varlığı Bulguları

2.1.Beşinci sınıf Türkçe ders kitabı metinlerindeki deyimlerin metin türlerine göre dağılımı

Tablo 5. Beşinci sınıf Türkçe ders kitaplarındaki deyim varlığının metin türlerine göre dağılımı

Metin Türleri	Metin Sayısı (f)	Toplam Deyim sayısı (f)
Hikâye edici	8	130

Bilgilendirici	8	40
Şiir	3	7

Tablo 5'teki bulgulara göre hikâye edici metin türlerindeki deyim varlığı diğer türlere göre oldukça fazla deyim içermektedir. Hikâye edici metin türlerinde 130, bilgilendirici metin türlerinde 40, şiir türünde ise 7 deyim bulgusu tespit edilmiştir.

2.2. Altıncı sınıf Türkçe ders kitabı metinlerindeki deyimlerin metin türlerine göre dağılımı

Tablo 6. Altıncı sınıf Türkçe ders kitaplarındaki deyim varlığının metin türlerine göre dağılımı

Metin Türleri	Metin Sayısı (f)	Toplam Deyim sayısı (f)
Hikâye edici	11	147
Bilgilendirici	17	113
Şiir	8	12

Tablo 6'daki bulgulara göre hikâye edici metin türlerindeki deyim varlığı diğer türlere göre daha fazla deyim içermektedir. Hikâye edici metin türlerinde 147, bilgilendirici metin türlerinde 40, şiir türünde ise 7 deyim bulgusu tespit edilmiştir.

2.3. Yedinci sınıf Türkçe ders kitabı metinlerindeki deyimlerin metin türlerine göre dağılımı

Tablo 7. Yedinci sınıf Türkçe ders kitaplarındaki deyim varlığının metin türlerine göre dağılımı

Metin Türleri	Metin Sayısı (f)	Toplam Deyim sayısı (f)
Hikâye edici	8	114
Bilgilendirici	8	47
Şiir	2	9

Tablo 7'deki bulgulara göre hikâye edici metin türlerinde deyim varlığı diğer türlere göre oldukça fazladır. Hikâye edici metinlerde 114, bilgilendirici metinlerde 47 ve şiir türü metinlerde ise 9 deyim tespit edilebilmiştir.

2.4. Beşinci sınıf Türkçe ders kitabı metinlerindeki deyimlerin metin türlerine göre dağılımı

Tablo 8. Sekizinci sınıf Türkçe ders kitaplarındaki deyim varlığının metin türlerine göre dağılımı

Metin Türleri	Metin Sayısı (f)	Toplam Deyim sayısı (f)
Hikâye edici	4	38
Bilgilendirici	11	83
Şiir	3	13

Tablo 8'deki bulgulara göre ise bilgilendirici metinlerde daha fazla deyim varlığı tespit edilmiştir. Bilgilendirici metinlerde 83, hikâye edici metinlerde 38, şiir türünde ise 13 deyim tespit edilmiştir. Metin türlerine göre deyim varlığının değişmesinde metin sayısının azlığı ya da çokluğu etki etmektedir.

3. Temalara Göre Deyim Varlığı Bulguları

3.1.Beşinci Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Deyim Varlığının Temalara Göre Dağılımı

Tablo 9. Beşinci Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Deyim Varlığının Temalara Göre Dağılımı

Temalar	Metin Sayısı (f)	Toplam Deyim Sayısı (f)
1. Çocuk Dünyası	3	53
2. Millî Mücadele ve Atatürk	3	26
3. Erdemler	3	50
4. Bilim ve Teknoloji	3	18
5. Millî Kültür	3	5
6. Okuma Kültürü	3	4
7. Sağlık, Spor	3	11
8. Doğa ve Evren	3	10

Tablo 9'daki bulgulara göre Çocuk Dünyası 53, Millî Mücadele ve Atatürk 26, Erdemler 50, Bilim ve Teknoloji 18, Millî Kültür 5, Okuma Kültürü 4, Sağlık Spor 11, Doğa ve Evren 10 adet deyim içermektedir. En fazla deyim varlığına sahip olan tema Çocuk Dünyası (53), en az deyim varlığına sahip olan tema ise Okuma Kültürü (4) temasıdır.

3.2.Altıncı Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Deyim Varlığının Temalara Göre Dağılımı

Tablo 10. Altıncı Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Deyim Varlığının Temalara Göre Dağılımı

Temalar	Metin Sayısı (f)	Toplam Deyim Sayısı (f)
1. Biz ve Değerlerimiz	5	48
2. Millî Mücadele ve Atatürk	4	20
3. Dünya ve Çevre	4	23
4. Millî Kültürümüz	5	31
5. Vatandaşlık Bilinci	5	40
6. Sanat ve Toplum	4	39
7. Bilim ve Teknoloji	4	38
8. Sağlık, Spor ve Oyun	5	33

Tablo 10'daki bulgulara göre temalara göre deyim varlığı şöyledir: Biz ve Değerlerimiz'de 48, Millî Mücadele ve Atatürk'te 20, Dünya ve Çevre 23, Millî Kültürümüz'de 31, Vatandaşlık Bilinci'nde 40, Sanat ve Toplum'da 39, Bilim ve Teknoloji'de 38 Sağlık, Spor ve Oyun temasında ise 33 deyim varlığı tespit edilmiştir. En fazla deyim varlığını Biz ve

Değerlerimiz (48) teması içerirken en az deyim varlığını ise Milli Mücadele ve Atatürk (20) teması içermektedir.

3.3.Yedinci Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Deyim Varlığının Temalara Göre Dağılımı

Tablo 11. Yedinci Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Deyim Varlığının Temalara Göre Dağılımı

Temalar	Metin Sayısı (f)	Toplam Deyim Sayısı (f)
1. Millî Kültür	3	35
2. Atatürk	3	21
3. Okuma Kültürü	3	11
4. Duygular	3	70
5. Doğa ve Evren	3	20
6. Zaman ve Mekân	3	12

Tablo 11'deki bulgulara göre Millî Kültür teması 35, Atatürk teması 21, Okuma Kültürü teması 11, Duygular teması 70, Doğa ve Evren teması 20, Zaman ve Mekân teması ise 12 deyim içermektedir. En fazla deyim varlığı Duygular temasında yer alırken en az deyim ise Okuma Kültürü temasında yer almıştır.

3.4.Yedinci Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Deyim Varlığının Temalara Göre Dağılımı

Tablo 12. Sekizinci Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Deyim Varlığının Temalara Göre Dağılımı

Temalar	Metin Sayısı (f)	Toplam Deyim Sayısı (f)
Atatürk	3	13
Toplum Hayatı	3	20
Kişisel Gelişim	3	18
Okuma Kültürü	3	27
Millî Kültür	3	30
Zaman ve Mekân	3	16

Tablo 12'deki bulgulara göre Atatürk teması 13, Toplum Hayatı 20, Kişisel Gelişim teması 18, Okuma Kültürü 27, Millî Kültür 30, Zaman ve Mekân temasında ise 16 deyim varlığı tespit edilmiştir.

4. Deyimlerin Öğretimi ile İlgili Elde Edilen Bulgular

Türkçe ders kitapları deyim öğretimi açısından incelendiğinde aşağıdaki yöntem ve tekniklerin kullanıldığını görmekteyiz.

4.1. Bağlam temelli cümleler içerisinde deyimleri tespit etme ve bunların dışında metinde farklı deyimleri bulma

5. ETKİNLİK a) Aşağıda cümlelerde geçen deyimlerin altını çiziniz.

1. Pencereden dışarı bakıyorum, onlar gözden kayboluncaya kadar.
2. Onların evden çıkmalarını bekliyorum, dört gözle bekliyorum.
3. Utancımın kıpkırmızı olmuştu.
4. Kızım beni yere yatmış, trenle oynarken görünce katıla katıla gülmüş, bana, "Ne o baba, çocukluğa mı özendin?" diye takılmıştı.

b) Yukarıdaki deyimler dışında metinde geçen farklı iki deyim bularak cümle içinde kullanınız.

Şekil 1. 5. Sınıf Türkçe çalışma kitabı etkinlik örneği s. 14

Türkçe ders kitapları deyim öğretimi açısından incelendiğinde bağlam temelli çalışmaların az olduğu görülmektedir. Böyle bir etkinlikte deyim, içinde geçtiği bağlam ile birlikte verilmektedir. Etkinlikte öğrenciden deyim bulması istenmektedir. Burada öğrencinin hazırbulunuşluğu önemlidir. Deyimlerin "kavramları, değişmece yoluyla, anlatım güzelliği ve özgünlüğü içinde belirten kalıplaşmış sözcük öbekleri ya da tümceler" (Aksoy, 1998, s. 498) olduğu çeşitli yöntem ve tekniklerle sezdirilmesi gerekmektedir. Deyimin özelliklerini kavraması cümle öğrenci cümle içerisinde geçen deyimleri tespit edebilecektir. Bağlam temelli bir çalışma da 7. sınıf Türkçe çalışma kitabında (s. 93) bulunmaktadır. Etkinlikte öğrencilerden deyimlerin anlamını metinden hareketle tahmin etmeleri, daha sonra ise birer cümlede kullanmaları istenmektedir.

3. ETKİNLİK

Aşağıdaki deyimlerin anlamlarını metinden hareketle tahmin ediniz. Daha sonra deyimleri birer cümlede kullanınız.

Deyimler	Anlamları
gözünü açmak	
yüreğine su sermek	
yerinde yeller esmek	

Cümlelerim: .....

Şekil 2. 7. Sınıf Türkçe çalışma kitabı etkinlik örneği s. 93

4.2.Bağlam temelli cümleler içerisinde deyimler altı çizili olarak belirtilmiş, öğrenciden anlamı bulması istenmekte

1.ETKİNLİK Aşağıdaki cümlelerde altı çizili deyimlerin anlamlarını yazınız.

* Efendim, başıma bir şapka almak için çarşıya gitmiştim. Dönerken yorgunluk çıkarmak üzere Karagöz'e uğrayayım dedim.

.....

* Eksik olma Karagöz'üm!

.....

Şekil 3. 5. Sınıf Türkçe çalışma kitabı etkinlik örneği s. 82

Bu etkinlik örneğinde de bağlam içerisindeki deyimler belirtilerek verilmiştir. Benzer bir etkinlik daha 5. Sınıf Türkçe çalışma kitabında (s. 89) yer almaktadır. Öğrenci böyle bir etkinliği yaparken deyim bulma noktasında zorluk çekmeyecektir. Bağlam içerisinde deyimleri öğrenciye buldurmak, öğretim yöntemi olarak daha ön planda olmalıdır. Bu etkinlikte öğrenci bağlamdan hareketle deyimlerin anlamını çıkarabilecektir. Öğretmen, deyimlerin anlamı ortaya konduktan sonra bu deyimlerle farklı cümle kurma çalışması yaptırabilir ya da deyimlerle ilgili yaratıcı drama çalışması yaptırarak deyim öğretimini daha zevkli hale getirebilir.

4.3.Metinde geçen deyimleri tespit etme

Türkçe dersi çalışma kitaplarında bazı etkinliklerde (6. Sınıf Türkçe Çalışma Kitabı s. 2, s. 20) öğrencilerden metindeki deyimleri bulmaları istenmektedir. Okuma anlama / dinleme anlama etkinlikleri içerisinde öğrencilerin sözcük dağarcıklarını geliştirmeye dönük kazanımlar vardır. Okuma ya da dinleme esnasında öğretmen öğrencilerden metindeki deyimleri tespit etmelerini isteyebilir. Bağlamdan hareketle de deyim anlamı ortaya çıkarılabilir.

4.4.Deyimler ve deyimlere ait anlamları verip eşleştirme yapma

a. Aşağıdaki deyimlerin anlamlarını sağdaki sütundan bulunuz. Deyimin başındaki harfi bulduğunuz anlamın başına yazınız.

DEYİMLER	ANLAMLARI
A Toz kondurmamak	Küçümseyerek meydan okumak.
B Alnını karışlamak	Bir şeyde herhangi bir kusurun varlığını kabul etmemek, bir şeyi kusursuz göstermek.
C Bıçak kemiğe dayanmak	Çekilen sıkıntı artık katlanılamayacak bir duruma gelmek.
Ç Akli ermek	Anlayabilmek.

b. Bu deyimleri birer cümle içinde kullanınız.

Şekil 4. 8. Sınıf Türkçe çalışma kitabı etkinlik örneği s. 60

Türkçe ders kitaplarında deyim öğretimi ile ilgili etkinlikler içerisinde deyimler ve anlamlarının eşleştirilmesine yönelik çalışmalar bulunmaktadır. Beşinci sınıf (s. 44), altıncı sınıf (s. 92, 147), sekizinci sınıf (s. 60, 148) çalışma kitaplarında bu tarz etkinlikler yer almaktadır. Böyle bir etkinlik çalışmasında öğrenci bildiği deyimlerden başlayarak eşleştirmeyi yapmaktadır. Eğer deyimler metin içerisinde yer almaktaysa bağlam içerisindeki yeri, anlamı tahmin etmede kullanılabilir. Böyle bir etkinliğe geçmeden önce öğretmenin öğrencilerin dikkatini metin içerisine çekmesi gerekir. Metinden hareketle deyimlerin anlamı çıkarılıp eşleştirme yapılmalıdır. Deyimlerin anlamı üzerinde öğrencilerle birlikte konuşulmalıdır. Daha sonra gerekirse sözlük kullanılabilir.

4.5.Yarım bırakılmış cümleleri uygun deyimlerle tamamlama

2.ETKİNLİK Yarım bırakılmış cümleleri, aşağıdaki deyimlerden uygun olanlarıyla tamamlayınız.

maruz kalmak   sahip çıkmak   şahit olmak   mücadele etmek

Amcası ölünce onun çocuklarına .....
 O gün trafikte çok kötü bir olaya .....
 Mert, yeni başladığı görevinde iş arkadaşlarının kötü muamelesine .....
 Kahraman askerlerimiz vatanlarını korumak için .....

Şekil 5. 5. Sınıf Türkçe çalışma kitabı etkinlik örneği s. 56

Böyle bir etkinlikte öğrencinin deyimlerin anlamını bilmesi gerekmektedir. Daha sonra cümlenin anlam akışına göre deyim seçimini yapması gerekecektir. Böyle bir çalışmada, öğrenciye deyimlerin çekime nasıl girdikleri de sezdirilmelidir.

4.6. Metinden bağımsız olarak verilen deyimlerin sözlük yardımıyla anlamının bulunması

1. Etkinlik

Sorumluluk bilinciyle ilgili aşağıdaki deyimlerin anlamını deyimler sözlüğünden bakarak yazınız. Deyimleri anlamına uygun birer cümlede kullanınız.

sorumlu tutmak: .....
 cümlem: .....

durumdan vazife çıkarmak: .....
 cümlem: .....

mesuliyet almak: .....
 cümlem: .....

elini taşın altına koymak: .....
 cümlem: .....

Şekil 6. 6. Sınıf Türkçe çalışma kitabı etkinlik örneği s. 139.

6. sınıf Türkçe çalışma kitabında (s. 2, 20, 115, 139, 186) ve 7. sınıf Türkçe çalışma kitabında (s. 111) örnekte gösterildiği gibi etkinlikler bulunmaktadır. Bu etkinliklerde öğrencilerden deyimlerin anlamlarını doğrudan sözlük yardımı ile bulmaları istenmektedir. Böyle bir uygulama sözlük kullanma alışkanlığı için iyi olabilir fakat öğrencinin akıl yürütmeden, tahminde bulunmadan doğrudan sözlüğe yönlendirilmesi doğru bulunmamaktadır. Öğrencinin metnin bağlamından, sözün gelişinden hareketle deyimlerin anlamını çıkarmasına olanak tanınmalıdır. Öğretmenler yapılandırmacı sistemin gereği olarak öğrencinin bilgiyi hazır olarak değil, üretmelerine olanak yaratacak şekilde öğrenme ortamını tasarlamaları gerekmektedir.

4.7. Verilen deyimlerin anlamını önce tahmin etme daha sonra sözlükte hareketle yazma

2. Etkinlik
a) Aşağıda verilen deyimlerin anlamlarını önce sözlü olarak tahmin ediniz. Sonra deyimler sözlüğünden yararlanarak yazınız.

mahsur kalmak: .....

küplere binmek: .....

sevinci kursağında kalmak: .....

yüreği ağzına gelmek: .....

Şekil 7. 6. Sınıf Türkçe çalışma kitabı etkinlik örneği s. 199

Bu etkinlikte ise deyimlerin anlamının önce tahmin edilmesi daha sonra deyimler sözlüğünden hareketle anlamlarının bulunması istenmektedir.

4.8. Metinde geçen bazı deyimleri doğrudan cümle içerisinde kullanma

3. ETKİNLİK
Aşağıdaki deyimlerle cümleler kurunuz.

Deyimler	Cümleler
ayak uydurmak	
kara gün	
el birliği etmek	

Şekil 7. 7. Sınıf Türkçe çalışma kitabı etkinlik örneği s. 89

Çalışma kitabında tespit edilen bu etkinlikte ise öğrencilerden deyimleri değişik bağlamlar içerisinde kullanmaları istenmektedir. Benzer bir etkinlik 8. Sınıf Türkçe çalışma

kitabında (s. 124) da yer almaktadır. Öğretmenin bu etkinliği yaptırmadan önce deyimlerin geçtiği bağlamları tespit ettirmesi ve öğrencilerin deyimleri bağlam içerisinde görmelerini sağlaması önemlidir.

4.9. Metinde kullanılan deyimlerin anlamlarını verip deyimleri bulmalarını isteme

2. Etkinlik: Aşağıdaki yönergeleri uygulayınız.

a. Aşağıda okuduğunuz metinde kullanılan deyimlerin anlamları verilmiştir. Noktalı yerlere bu deyimleri yazınız.

Deyimler	Anlamları
.....	İnsanın neşesini ve dinçliğini arttırmak.
.....	Çaresizlik içinde kalmak.
.....	Kişilik kazanmak.
.....	Bir işe ilk kez girişmek.
.....	Bir olayın sebebi olmak.

b. Noktalı yerlere yazdığınız deyimleri cümle içinde kullanınız.

Şekil 8. 8. Sınıf Türkçe çalışma kitabı etkinlik örneği s. 86

Bu etkinlik tarzında ise anlamları verilen deyimlerin bulunması, ardından bulunan deyimlerle ilgili olarak da cümle kurma çalışması yapılması istenmektedir.

4.10. Verilen deyimlerle bir metin oluşturma

4.10.1. Verilen deyimlerle bir hikâye oluşturma (6. Sınıf s. 5)

5. Etkinlik

Aşağıda verilen deyimleri kullanarak aile ilişkilerini anlatan kısa bir hikâye yazınız. Yazınıza uygun bir başlık belirleyiniz.

gözü gibi sevmek

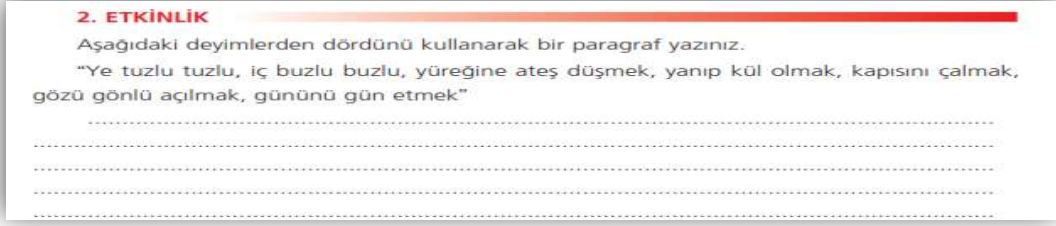
aceleye getirmek

acı söz söylemek

sıcak yüz göstermek

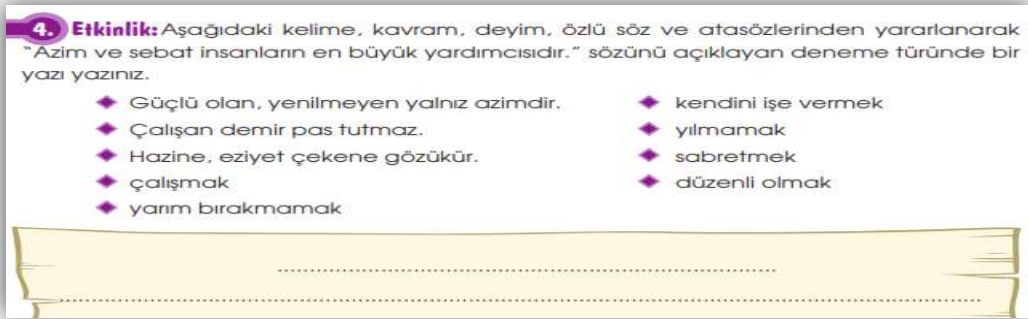
Şekil 8. 6. Sınıf Türkçe çalışma kitabı etkinlik örneği s. 5

4.10.2. Deyimlerden dördünü kullanarak bir paragraf yazma (7. Sınıf s. 93)

Şekil 9. 7. Sınıf Türkçe çalışma kitabı etkinlik örneği s. 93

4.10.3. Kelime, kavram, özlü söz ve atasözleriyle birlikte verilen deyimleri kullanarak bir deneme yazma (8. Sınıf s. 92)

Şekil 10. 8. Sınıf Türkçe çalışma kitabı etkinlik örneği s. 92

Çalışma kitaplarında deyim öğretimi ile ilgili olarak deyimlerin çağrıştırdıkları ile ilgili olarak farklı türde metinlerin oluşturulması istenmektedir. Bu etkinliklerde yazma becerisini geliştirmeye yönelik deyimlerden yararlanıldığı görülmektedir.

4.11. Bulmacadan hareketle deyimleri bulma

Bazı kelime ve deyimlerin anlamını verip bulmacadan hareketle deyimleri bulma (6. Sınıf s. 24) Metinde geçen bazı deyimler bulmacada gizlenmiş olarak verilmekte, anlamlarından hareketle deyimleri tespit etme. (6. Sınıf s. 246)

1. Etkinlik

Okuduğunuz metinde geçen bazı deyimler bulmacada gizlenmiştir. Anlamlarından hareketle deyimleri bularak örnekteki gibi boyayınız.

1. Aldırmamak, önem vermemek, dinlememek, aldırış etmemek.
2. Telaş, sabırsızlık, coşkunculuk göstermekten kendini alamamak.
3. Bir şeye erişmeyi pek çok istemek.
4. Aranmadık yer bırakmamak, her yeri aramak.
5. Açlık duygusunu yatıştırmak.

Y	N	M	L	Ş	A	N	S	L	C	U	S	T	A	L	A	R
A	Ç	L	İ	Ğ	İ	N	İ	B	A	S	T	İ	R	M	A	K
B	A	K	J	R	D	U	R	M	N	G	E	Z	İ	S	P	Ü
K	Ö	Ş	E	B	U	C	A	K	A	R	A	M	A	K	H	N
E	H	E	M	İ	Ş	İ	K	U	T	L	A	H	Y	S	S	A
L	U	K	U	L	A	K	A	S	M	A	M	A	K	Y	E	L
Ç	E	L	D	İ	R	F	J	Y	A	Z	E	M	İ	N	O	P
U	L	B	E	G	S	A	M	A	K	L	A	Z	Ö	M	E	R
İ	Ç	İ	İ	Ç	İ	N	E	S	İ	Ğ	M	A	M	A	K	İ

Şekil 11. 6. Sınıf Türkçe çalışma kitabı etkinlik örneği s. 246

Bu etkinlik örneğinde ise deyimlerin anlamları verilmiş. Deyimler ise bulmacada gizlenmiştir. Öğrencilerden bu deyimleri bulmaları istenmektedir. Bulmaca ile birlikte deyim öğretimine yönelik bir etkinlik daha bulunmaktadır. Türkçe çalışma kitaplarında bunların haricinde bir etkinliğe rastlanılmamıştır.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Deyimler, bir toplumun kültürünü yansıtan, dilin anlatım gücünü gösteren benzetmeye ve nükteye dayalı öğeler olarak söz varlığı içerisinde önemli yer tutmaktadır. Aksan'ın (2006: 27) da belirttiği gibi ana dilimizin en eski dönemlerinden bugüne, çeşitli dil ürünleri, değişik metinler incelenecek olursa, çok zengin bir söz varlığıyla karşılaşılır. Bu zengin söz varlığının da ana dili eğitiminde uygun yöntem ve tekniklerle kullanılması gerekmektedir.

Temel dil becerilerinin gelişimi ile kelime hazinesi arasındaki ilişki göz önünde bulundurularak Türkçe öğretiminde, çocuğa görelilik ilkesinden hareketle zengin söz varlığına sahip yazınsal nitelikli metinler kullanılmalıdır. Türkçe ders kitaplarına metin seçimi yapılırken ana dilin bütün olanaklarından yararlanılmış, çocuğun duygu ve düşünce dünyasını besleyecek, sözcük dağarcığını geliştirecek ve genişletecek metinlerin seçimi önemlidir.

Türkçe ders kitaplarının deyim varlığı ve öğretimi açısından incelendiği bu çalışmada, metinlerin deyim varlığı açısından zengin olduğunu söylemek mümkün değildir. Beşinci sınıf Türkçe ders kitabı metinlerinde 177, altıncı sınıf ders kitabı metinlerinde 272, yedinci sınıf ders kitabı metinlerinde 170 ve sekizinci sınıf ders kitabı metinlerinde ise 134 deyim tespit edilebilmiştir. Metin türlerine göre deyim varlıkları incelendiğinde beşinci sınıf ders kitabı

hikâye edici metinlerde 130, bilgilendirici metinlerde 40 ve şiir metinlerinde 7 deyim; altıncı sınıf ders kitabı hikâye edici metinlerde 147, bilgilendirici metinlerde 113 ve şiir metinlerinde 12 deyim; yedinci sınıf ders kitabı hikâye edici metinlerde 114, bilgilendirici metinlerde 47 ve şiir metinlerinde 9 deyim; sekizinci sınıf ders kitabında ise hikâye edici metinlerde 38, bilgilendirici metinlerde 83 ve şiir metinlerinde 3 deyim tespit edilmiştir. Deyimlerin temalara göre dağılımına bakıldığında beşinci sınıflarda en fazla “Çocuk Dünyası” (53) en az ise “Okuma Kültürü” (4); altıncı sınıflarda en fazla “Biz ve Değerlerimiz” (48) en az “Millî Mücadele ve Atatürk” (29); yedinci sınıflarda en fazla “Duygular (70) en az “Okuma Kültürü” (11); sekizinci sınıflarda en fazla “Millî Kültür” (30) en az “Atatürk” (13) temasında olduğu görülmektedir.

Ayrıca öğrenci çalışma kitapları deyim öğretimi açısından incelendiğinde ise çok fazla yöntem ve tekniğin kullanılmadığını görmekteyiz. Bağlam temelli etkinliklerin sayısının az olduğu görülmektedir. Beşinci sınıf Türkçe çalışma kitabında yer alan bir etkinlikte deyimler bağlamlarıyla verilmiş, öğrencilerden deyimleri bulmaları istenmektedir. Yine bir etkinlikte deyimler belirtilerek verilmiş öğrenciden deyimlerin anlamları istenmektedir. Bağlam temelli sözcük öğretimi önemlidir. Göçer (2009: 1035; 2017: 123), Karatay (2007), Yaman ve Akkaya (2012) da bu konunun önemine vurgu yapmaktadırlar. Ediger (2002: 5) de öğretilcek kelimelerin bağlam içerisinden çıkarıma dayalı olarak verilmesi gerektiğini ifade etmektedir.

Bağlam temelli etkinlikler öğrencilerin deyimleri özümsemesi, kavraması açısından önemlidir. Öğrenci, bağlamdan, sözün gelişinden hareketle deyim anlamını tahmin edebilecektir. 2017 yılında yenilenen Türkçe Öğretim programı doğrultusunda hazırlanan 5.sınıf Türkçe ders ve çalışma kitaplarında bağlam temelli etkinliklerin yer aldığı görülmektedir. Ancak daha öncesinden hazırlanan ders ve çalışma kitaplarında bağlam temelli etkinliklerin çok az olduğu görülmektedir.

Yaman ve Akkaya’ya (2012: 2602) göre kelimelerin bir bağlam içerisinde öğretilmesinde dil bilimin anlambilim ve metin dilbilimi disiplinlerinden de faydalanılması gerekir. Bir kelimenin anlamının aydınlatılmasında sözcüğün içinde geçtiği cümle ve metinden hareket etmek gerekir. Günay (2007: 479), bağlama dayalı anlam çıkarımını, “bir bütüncü içinde farklı yerlere yerleştirilmiş bilgilerin birbiriyle ilişkilendirilmesi sonucu yapılan çıkarımlar” olarak ifade etmektedir.

Türkçe çalışma kitaplarında bazı etkinliklerde ise öğrenci doğrudan sözlüğe yönlendirilmektedir. Verilen deyimlerin anlamını sözlükten bulmaları istenmektedir. Hâlbuki deyim bulunduğu bağlama göre farklı anlamlar kazanabilmektedir. Alan uzmanlarına göre de

deyim öğretiminde doğrudan sözlüğe yönlendirilmesi öğrenciyi Türkçeden, okumadan ve sözlük çalışmasından soğutma gibi birtakım olumsuz etkileri olabilir (Yıldız ve Okur, 2010: 764). Bilinmeyen kelime ve kelime gruplarının anlamları bağlamdan hareketle ortaya çıkarılmalı eğer çıkarılmıyorsa öğrenci öğretmenin verdiği ipuçlarında hareketle anlamı çıkarmaya çalışmalıdır. Buradan da netice alınamaz ise kaynak olarak sözlüğe başvurulmalıdır (Göçer, 2009: 1037).

Türkçe çalışma kitabı etkinlikleri içerisinde, deyimleri kullanarak metin oluşturma çalışmaları da yer almaktadır. Böyle etkinlikler, deyimlerin yazılı anlatımda kullanılmasını sağlayarak kalıcı öğrenmeyi desteklemektedir. Öğrenci, deyimlerin çağrıştırdıklarını da zihninde toparlayarak duygu ve düşüncelerini yazıya aktararak yazma becerisini geliştirmiş olacaktır.

Türkçe çalışma kitaplarında deyim öğretiminde bulmacalardan da faydalanılmış. Deyimlerin anlamları verilmiş deyimler ise bulmacada gizlenmiş durumdadır. Öğrencilerden saklı deyimleri bulmaları istenmektedir. Ancak bu tarz etkinliklerin sayısı oldukça sınırlıdır. Öğrencilerin bulmaca çözme merakı göz önünde bulundurularak etkinliklerin sayısı artırılmalıdır. Deyim öğretiminde bulmacadan yararlanılması öğrenciye öğrenme hazzı yaşatacağından öğretmenin de buna benzer etkinlikler oluşturarak sınıf ortamında uygulamalar yapması gerekir.

Alanyazın tarandığında deyimlerin öğretimi ile ilgili farklı çalışmaların olduğunu görülmektedir. Özbay ve Akdağ (2013) deyimlerin öğretiminde aktif öğrenmenin kalıcı öğrenmeyi sağladığını ifade etmektedirler. Şenol (2011) yaratıcı drama yönteminin, Yaman ve Gülcan (2009) gösteri tekniğinin, Akçay ve Şimşek (2015) drama ve hikâyeleme yönteminin, Mürsel (2009) karikatürlerin kullanılmasının deyim öğretiminde etkili olduğunu belirtmektedirler. Varışoğlu, Şeref, Gedik ve Yılmaz (2014) da geleneksel yöntem ile karikatürlerin kullanımını karşılaştırmış, karikatür kullanımının geleneksel yöntemle göre deyim öğretiminde daha başarılı olduğu sonucuna varmıştır.

Çalışmadan hareketle Türkçe ders kitabı yazarları ve öğretmenlere aşağıdaki öneriler sunulabilir:

1. Türkçe ders kitaplarına metin seçimi yapılırken söz varlığı açısından zengin metinler seçilmelidir (Çocuğun yaş ve seviyesi gözönüne alınarak).

2. Deyim öğretiminde aktif öğrenme (beyin fırtınası, kavram ağı, zihinsel haritalama, karşılıklı öğretim, eğitimsel oyunlar vb.) ve iş birlikli yöntem ve tekniklerin kullanılmasına ve sayılarının da artırılmasına özen gösterilmelidir.
3. Deyim öğretiminde bağlam temelli etkinlik çalışmalarına ağırlık verilmelidir.
4. Anlamı bilinmeyen kelime ve kelimelerin öğretiminde öğrenci doğrudan sözlüğe yönlendirilmemeli, öğrenci sözün gelişinden, bağlamdan hareketle anlamı tahmin etmelidir. Öğretmenin desteğiyle de anlam çıkarılamaz ise sözlüğe başvurulmalıdır.
5. Öğrenciler oyun oynamaktan hoşlanmaktadırlar. Deyim öğretiminde de canlandırmalar, yaratıcı drama çalışmalarıyla deyim öğretimi gerçekleştirilebilir.
6. Deyimlerin öğretiminde karikatür gibi görsel malzemeler kullanılabilir.
7. Deyimlerin hikâyelerinden hareketle de etkinlikler hazırlanabilir.
8. Dinleme metinlerinde öğrenciden yarım bırakılmış cümleleri uygun deyimlerle tamamlatma çalışması yaptırılabilir. Sözlü ve yazılı anlatımlarında deyimleri kullanmaları sağlanarak öğrencilerin anlatma becerileri geliştirilebilir.

KAYNAKÇA

- Akçay, A. ve Şimşek, T. (2015). “Deyimlerin öğretiminde drama ve hikâyeleme yöntemlerinin kullanımının 7. sınıf öğrencilerinin akademik başarıları ve kalıcılık düzeylerine etkisi.” *Route Educational and Social Science Journal*, Volume 2(4): 324-331.
- Aksan, D. (2006c). *Türkçenin Zenginlikleri İncelikleri*. Ankara: Bilgi Yay.
- Aksoy, Ö. A. (1988). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü. Deyimler Sözlüğü*. İstanbul: İnkılâp Yay.
- Bolulu, O. (1998). “Deyimler-Deyimleyemeyenler.” *Türk Dili Dergisi*, S.64: 16–18.
- Aksan, D. (2009). *Türkçenin Gücü*. Ankara: Bilgi Yay.
- Aksan, D. (2009a). *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*. Ankara: TDK Yay.
- Aksan, D. (2009b). *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*. Ankara: TDK Yay.
- Aksan, D. (2009c). *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*. Ankara: TDK Yay.
- Arı, G. (2006). “Kelime Öğretimi”. *Kuramdan Uygulamaya Türkçe Öğretimi*. C. Yıldız (Ed.) içinde (ss. 311-333), Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Boratav, P. N. (1969). *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*. İstanbul: Gerçek Yay.
- Çotuksöken, Y. (1989). “Bir Dilin Sözvarlığı.” *Varlık* 987, 11.
- Çotuksöken, Y. (2004). *Türkçe Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*. İstanbul: Toroslu Kitaplığı.
- Ediger, M. (2002). “Vocabulary Development and the Curriculum.” *ERIC*, ED473483.http://www.eric.ed.gov/ERICDocs/data/ericdocs2sql/content_storage_01/000019b/80/1a/cc/c7.pdf (Erişim tarihi: 28.08.2015).
- Göçer, A. (2009). “Türkçe Eğitiminde Öğrencilerin Söz Varlığını Geliştirme Etkinlikleri ve Sözlük Kullanımı.” *Turkish Studies*, 4(4), 1025-1055.
- Göçer, A. (2015). “Türkçe Dersi Metin İşleme Sürecinde Bağlam Temelli Sözcük Öğretimi ve Etkin Sözcük Dağarcığı Oluşturmadaki İşlevi.” *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 3(1), 48-63.
- Göçer, A. (2017). *Türkçe Özel Öğretim Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Gülcan, F. (2010). “*Deyim öğretiminde gösteri tekniğinin etkililiği*”. Yayımlanmamış Yüksek Lisans tezi, Sakarya: Sakarya Üniversitesi.
- Günay, V. D. (2007). *Metin Bilgisi*. İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Karatay, H. (2007). “Kelime Öğretimi.” *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 27(1): 141-153.

- Kavcar, C., Oğuzkan, F. ve Sever, S. (2005). *Türkçe Öğretimi*. Ankara: Engin Yayıncılık.
- Korkmaz, Z. (1992). *Grammer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yay.
- MEB (2018). *Türkçe dersi (1-8. Sınıflar) öğretim programı*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.
- Mürsel, C. G. (2009). Deyim ve atasözlerinin öğretiminde karikatürün etkisi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, A. Ü. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Özbay M. ve Akdağ, E. (2013). Deyimlerin öğretiminde aktif öğrenmenin etkisi, *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 1(2), 46-54.
- Püsküllüoğlu, A. (2006). *Türkçe Deyimler Sözlüğü*, Arkadaş Yay.: Ankara.
- Şenol, Z. (2011). “*Deyimlerin yaratıcı drama yöntemiyle öğretimi*”. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi.
- Türkben, T. (2012). “*Ömer Seyfettin Hikâyelerinde Söz Varlığı*”. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yozgat: Bozok Üniversitesi.
- Yaman, H. ve Akkaya, D. (2012). “Dil Biliminin Kelime Öğretimine Açılan Kapısı: Bağlam Türleri”. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 7(3): 2599-2610.
- Yaman, H. ve Gülcan, F. (2009). “Sözcük dağarcığını zenginleştirme etkinliği olarak deyim öğretimi: gösteri tekniği uygulaması”, *Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Dergisi*, 11 (2): 59-71.
- Yurtbaşı, M. (1996). *Örnekleriyle Deyimler Sözlüğü*. İstanbul: Özdemir Yay.
- Varışoğlu, B., Şeref, İ., Gedik, M., Yılmaz, İ. (2014). “Deyim ve atasözlerinin öğretilmesinde görsel bir araç olarak karikatürlerin başarıya etkisi”, *Karadeniz Araştırmaları*, S: 41: 226-242.
- Yıldız, C. ve Okur, A. (2010). “İlköğretim Okullarında Göz Ardı Edilen Bir Konu: Sözcük Öğretimi”. *TÜBAR-XXVII-/2010- Bahar*, 753- 773.